

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥ ΣΝΟΜΠΙΣΜΟΥ

Robert Darnton *

Η νοσταλγία δεν είναι πια αυτό που ήταν, μήτε και ο σνομπισμός. Στην πραγματικότητα ο τελευταίος δεν υπάρχει πλέον πουθενά, τουλάχιστον ως στοιχείο της δημόσιας ζωής. Υπήρξε μια εποχή όπου θα ήταν αδιανόητο για έναν πολιτικό να συμμετάσχει στο παιχνίδι της πολιτικής και της εξουσίας εφόσον δεν είχε αποδείξει ότι κατέχει απολύτως τον κώδικα που διέπει τον τρόπο ζωής των πατρι-κίων, αν υποθεθεί, βεβαίως, πως δεν ήταν και ο ίδιος πατρίκιος. Ο Bismarck, ο Palmerston, ο Metternich, ο Talleyrand... όλοι τους ήξε-ραν πως να τρώγουν μια μπανάνα με το μαχαίρι και με το πιρούνι. Σήμερα ένας πολιτικός δεν έχει καμιά πιθανότητα επιτυχίας, του-λάχιστον στις Ηνωμένες Πολιτείες, αν δεν αποδείξει πως είναι άνθρωπος του λαού. Η απόπειρα να προωθηθεί η υποψηφιότητα του Colin Powell στο προστάδιο της εκστρατείας για τις προεδρικές εκλογές είναι ένα πρό-σφατο τέτοιο παράδειγμα. Ο πολίτης Powell είναι παρασημοφορημένος στρατηγός και εκατομμυριούχος, αλ-λά θέλησαν να τον παρουσιάσουν και να τον πωλήσουν στο αμερικανικό κοινό σαν κάποιον από μάς, ή, ακόμη καλύτερα, σαν την ενσάρκωση ενός συλλογικού ιδεώδους που συμφιλίω-νει τον σεβασμό και την προσήλωση στη δημοκρατία με τη λατρεία του κέ-τσαπ και της τηγανητής πατάτας.

Η δημοσίευση της αυτοβιογραφίας του Colin Powell συνοδεύτηκε από μια σειρά διαλέξεων ανά την επικράτεια και από μια εκστρατεία ραδιοφωνι-κού και τηλεοπτικού βομβαρδισμού. Έτσι λοιπόν προβλήθηκε ο μύθος που περιμέναμε: μια σύγχρονη παραλλαγή των ιστοριών κοινωνικής ανόδου του 19ου αιώνα· ένας υποψήφιος για την προεδρία, που έχει γνωρίσει το σημερινό αντί-στοιχο της ξύλινης καλύβας του Λίνκολν, εκείνη την άλλη εκδοχή της «μεθορίου» που είναι σήμερα η αστική πενία του Νότιου Μπρονξ. Γιος πτωχού μετανάστη (αλλά κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος στον τομέα της διαχείρισης), πολεμικός ήρωας (αλλά ακηλίδωτος από το σκάνδαλο του Irangate), μαύρος (αλλά όχι υπερβολικά): το πρόσωπο του Colin Powell παραείναι καλό για να είναι αληθινό. Ποιος έχει ανάγκη όμως την αλήθεια όταν έχει την τηλεόραση; Για μια στιγμή πίστεψαν ότι θα υποστηρίξει τα χρώματα ενός τρίτου κόμματος, χρηματοδοτημένου από τον Ross Perot, άλλη ενσάρκωση του αμερικανικού φολκλόρ (ο φτωχός τύπος που κερδίζει εκατομμύ-ρια, τα βάζει με τους επαγγελματίες της πολιτικής και αναλαμβάνει να σώσει τη χώρα του). Τελικά, ο Powell δεν χρίστηκε υποψήφιος, αλλά η εμφάνισή του στο πολιτικό προσκήνιο έκρουσε πένθιμα το

καμπανάκι για την κυριαρχία των πατρικίων στην πολιτική. Μερικοί θα βρουν εκπληκτικό να συνάγει κανείς ένα παρόμοιο επι-μύθιο από αυτό το σφυροκόπημα των μέσων επικοινωνίας. Και όμως πολλά μπορεί να μάθει κανείς παρατηρώντας το πώς ένα πο-λιτισμικό ύφος εκθρονίζει ένα άλλο. Έχουμε λησμονήσει πόσο ολο-κληρωτική υπήρξε η κυριαρχία των πατρικίων στην πολιτική ζωή. Για τον Washington, τον Jefferson, τον Madison και τον Monroe, το να είσαι ευπατρίδης αποτελούσε προνόμιο. Η πίεση των πληβείων εμφανίστηκε στις αμερικανικές εκλογές μόλις στα 1828, με τη νίκη του Andrew Jackson. Στη συνέχεια, οι πατρίκιои κατόρθωσαν να επιβιώσουν έναν ακόμη αιώνα, πασπαλίζοντας συνήθως τους εκλε-πτυσμένους τους τρόπους με μια ιδέα δημοκρατίας.

Ο Theodore και ο Franklin Roosevelt ήταν αμφότεροι απόφοιτοι του Χάρβαρντ, ζούσαν σε τεράστιες ιδιοκτησίες, συγχρωτίζονταν με τους πλούσιους και παρά ταύτα γοήτευαν τους φτωχούς. Ιδιαίτερα ο Franklin Delano Roosevelt, με την απλή ταμπακέρα του και την προσεγμέ-νη του ομιλία, ήξερε πώς να σαγηνεύει τους απλούς ανθρώπους στις σκοτεινό-τερες στιγμές της μεγάλης κρίσης. Και αυτή η γοητεία δεν σταμάτησε να ασκείται παρά εντελώς πρόσφατα, υπό την προεδρία του George Bush.

Γιος γερουνισστή, απόφοιτος ενός καλού σχολείου, καθαρό προϊόν του Πανεπιστημίου του Yale, ο Bush ήταν όσο αριστοκράτης μπορεί να δείχνει ένας πολιτικός άνδρας στη χώρα του Archie Bunker και του Sylvester Stallone. Αντίθετα από τον Roosevelt, αντιμετώπιζε την καταγωγή του ως εμπόδιο και πάσχιζε να φανεί άνθρω-πος του λαού. Ένα επεισόδιο κατά τη διάρκεια της τελευταίας εκλογικής εκστρατείας του έγινε παροιμιώδες, όταν θέλησε να επιδείξει τις οδηγητι-κές του ικανότητες στο τιμόνι ενός

φορτηγού. Ενώ σηκωνόταν θριαμβευτικά από το κάθισμα του οδη-γού, κάποιος του πρότεινε μια κούπα καφέ και εκείνος απάντησε πως θα δοκιμάσει μονάχα «μιά σταγόνα» — έκφραση που του κόστισε αναμφίβολα μερικές χιλιάδες ψήφους, τόσο παράταιρα ακούστηκαν. Θα ταίριαζε στον κύκλο των οιογονωστών, αλλά σίγουρα όχι των φορτηγατζήδων. Επιβεβαίωσε την εικόνα του Bush που οι Δημο-κρατικοί επιχειρούσαν να επιβάλουν: εικόνα ενός χαϊδεμένου παι-διού, που είχε γεννηθεί «με το ασημένιο κουταλάκι στο στόμα». Επανευρίσκουμε αυτή την τάση παντού στη Δύση. Όταν άρχισε να κατεβαίνει στις σφυγγομετρήσεις, ο Giscard d'Estaing βόηκε ασύμ-φορο να συσχετίζεται στο μυαλό των Γάλλων με τον κόμη d'Estaing, ναύαρχο του 18ου αιώνα. Για να αποκτήσει λαϊκό έρεισμα, βάλθη-κε να παίζει ακκορντεόν με τα μανίκια ανασηκωμένα: δεν ήταν όμως διόλου πειστικότερος απ' όσο ο Bush ως φορτηγατζής. Ο Chutchtill προτιμούσε να ρίχνει το βάρος στην «πληβεία» πλευρά του παρά να θυμίζει πως είναι απόγονος του δούκα του Μάλμπορο.

Και ακριβώς οι πληβείοι και οι μικροαστοί είναι αυτοί που δίνουν τώρα τον τόνο στο συντηρητικό κόμμα.

Οι εργατικοί, βεβαίως, διεκδικούσαν ανέκαθεν το γεγονός ότι ανή-κουν στις κατώτερες τάξεις. Όταν ο George Brown, τέλειο δείγμα του πληβείου πολιτικού, μπήκε στο Υπουργείο Εξωτερικών, έκοψε με το μαχαίρι τους ηγεμονικούς τρόπους που είχε καθιερώσει ο λόρδος Palmerston. Δεν γνώριζε καν να ομιλεί τη διπλωματική γλώσσα. Αντιμέτωπος με τον παρισινό τύπο, στη λήξη μιας συνε-δρίασης, διακήρυξε με πάσα απλότητα: «Pas de comment».²

Αρνούμενος να παίζει το παιχνίδι, ο Brown έσπασε τον κώδικα που ρύθμιζε τη διπλωματία από τον 17ο αιώνα. Πώς μπόρεσε ένας κώδι-κας να διαρκέσει τόσο πολύ; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα βρί-σκεται βεβαίως προς την πλευρά του status και της απόρθητης θέσης της ευρωπαϊκής αριστοκρατίας· παρά ταύτα, μού φαίνεται πως δεν πρέπει να υποτιμούμε τον ρόλο που έπαιξε και εκείνη η άλλη μορφή εξουσίας, που κανείς ως τώρα δεν την υπολόγισε, δηλαδή ο σνομπισμός.

Αν και οι ρίζες της παραμένουν σκο-τεινές, η λέξη «snob» μάλλον προέρχε-ται από το λατινικό sine nobilitas (άνευ ευγενείας), όρος εν χρήσει στα πολύ επίλεκτα αγγλικά σχολεία προς διά-κριση των πληβείων από τους πατρίκι-ους μαθητές. Τα πάντα στα σχολεία αυτά — η πίεση των ευγενών αλλά και κάποιες μορφές ηθικού βασανισμού — ανάγκαζαν τους πληβείους να αποκτή-σουν τους τρόπους με τους οποίους οι ανώτεροί τους ήταν προικισμένοι ήδη εκ γενετής. Έχοντας επανεφεύρει τον εαυτό του — αφού άλλαξε την ενδυμα-σία, την προφορά του, τον τρόπο που κάθεται και που μπαίνει μέσα σ' ένα δωμάτιο — ο «snob» έστρεψε το σύνο-λο αυτών όλων των κανόνων εναντίον όσων βρίσκονταν κάτω από τον ίδιο στην κοινωνική ιεραρχία.

Αυτός ο κοινωνικός κώδικας έχει κάτι το επίβουλο, αποτελεί μια μορφή εξουσίας που επιβάλλεται και διέ-πει τη συμπεριφορά του καθενός με τον χαρακτήρα του αυθαίρετου. Όταν ήμουν κι εγώ φοιτητής στην Οξφόρδη, θυμάμαι ότι άκουσα να μου λένε: «Δείχνετε πως προσαρμόζεστε θαυμάσια. Συμπεριφέρε-στε μάλιστα εντελώς σαν κάποιος από μάς. Να που έπεσε η νύχτα και δεν φοράτε καφετί ρούχο». Φορούσα τυχαία μαύρο σακάκι, αλ-λά ουδέποτε μου πέρασε από το μυαλό πως δεν έπρεπε να φορώ κα-φέ το βράδυ. Το επιχείρημα ήταν τόσο αυθαίρετο που δεν υπήρχε τρόπος να του απαντήσεις. Έκτοτε όμως, απεχθάνομαι το καφέ χρώμα μετά τη δύση του ηλίου!

Έμαθα εν συνεχεία να ρυθμίζω κάποιες μικρολεπτομέρειες του εν-δυματολογικού κώδικα, κυρίως ό, τι σχετίζεται με τα κουμπιά, τις κουμπότρυπες ή τις λουπές τρύπες — βασικό πρόβλημα. Οι τρύπες των κορδονιών του παπουτσιού πρέπει να είναι χειροποίητες και απαγορεύεται να περιβάλλονται από μεταλλικό κύκλο· το τελευταίο

κουμπί του γιλέκου δεν πρέπει να κλείνει· το μανίκι πρέπει να έχει τέσσερα — και όχι τρία — κουμπιά, ταιριασμένα με την ανάλογη κουμπότρυπα. Ήταν κάτι παράλογο και εντελώς αδιαπραγμάτευτο, ακριβώς λόγω αυτού του παραλογισμού.

Συλλογιστείτε το πρωτόκολλο που σχετίζεται με τις κουμπότρυπες, πολλαπλασιάστε το επί χίλια και θα αρχίσετε να καταλαβαίνετε πώς η αριστοκρατία ασκούσε έλεγχο στη συμπεριφορά όλων εκεί-νων που την προσέγγιζαν. Ο Rousseau, παλαιός λακές και γιος ωρολογοποιού, στάθηκε αδύνατον να τηρήσει αυτόν τον σιωπηρό κώδικα των παριζιάνικων σαλονιών. Δεν κατόρθωσε να καθίσει στην πολυθρόνα έχοντας παραπλεύρως του το ξίφος ούτε να τακτο-ποιήσει τα εδέσματα του τραπέζιού στο πιάτο του, ούτε ακόμη να πιεί σωστά το τσάι — δηλαδή στο πιατάκι και όχι στο φλυτζάνι. Εξοργισμένος με την ανεπάρχειά του, στράφηκε ενάντια στον ίδιο τον κώδικα και άρχισε να διακρίνει στον πολιτισμό μια διαδικασία

διαφθοράς, που μόνον η βίαιη ρήξη με τον τρόπο ζωής των πατρικίων μπορούσε να την ανατρέψει.

Κοινωνιολόγοι όπως ο Norbert Elias και ο Pierre Bourdieu προέκτειναν την ανάλυση του Rousseau και σε άλ-λα πεδία, αλλά καμιά ανάλυση, όσο πειστική και αν είναι, δεν μπορεί να παρακάμψει τη δύναμη του σνομπι-σμού. Η προπέτεια προσφέρει την κα-λύτερη διαφήμιση. Έτσι ακριβώς συ-νέβη με μια Αμερικανίδα, λαϊκή γυ-ναίκα, που κάποιος καθηγητής τη ρώ-τησαν συγκαταβατικά, στη διάρκεια μιας εσπερίδας στην Οξφόρδη, αν εί-χε μελετήσει τα λατινικά: «Μα την πί-στη μου, όχι!», απάντησε εκείνη με την έντονη προφορά του Νότου. «Τα μό-να λατινικά που ξέρω είναι το coitus interruptus». Η απάντησή της ήταν ακόμη δραστικότερη από το «pas de comment» του George Brown.

Ωστόσο, ο αποτελεσματικότερος πα-ράγοντας είναι η διάβρωση. Ο χρόνος υπονόμεισε τόσο τον σνο-μπισμό που ελάχιστοι είναι όσοι τον παίρνουν ακόμη στα σοβαρά, έστω και στην Αγγλία. Ο ένας μύθος εκθρονίζει τον άλλον, ο μύθος του πληβείου αντικαθιστά τον μύθο του πατρικίου. Ο Colin Powell θα μπορούσε κάλλιστα να επιτύχει εκεί όπου ο George Bush απέτυ-χε: να κερδίσει τις καρδιές των Αμερικανών και συνάμα τις ψήφους τους ή καλύτερα (για να είμαστε τόσο επιστημονικώς όσο και πολι-τικώς ορθοί) να σαγηνεύσει τις συλλογικές νοστροπίες και συνάμα το εκλεκτορικό σώμα.

* Ο Robert Darnton είναι ιστορικός, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Princeton.

Σημειώσεις
1.Επιθεώρηση *Liber*, τ. 26, Μάρτιος 1996
2. «Γαλλικά» στο κείμενο.

